

BOLALARNI ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Xalimbayeva Zulxumor Tajimuratovna

*Xorazm viloyati Shovot tumani MMTBga qarashli
12-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Ataxonova Sanobar Rahimberganovna

*Xorazm viloyati Shovot tumani MMTB ga qarashli
9- umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bolalarga nisbatan zo‘ravonlikning oldini olishning psixologik, ijtimoiy va pedagogik jihatlari, shuningdek, profilaktik ishlarning asosiy vazifalari yoritilgan. Oilaviy muhit, ta’lim muassasalari va jamiyatning bu boradagi mas’uliyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: zo‘ravonlik, bola huquqlari, psixologik himoya, oila, maktab, profilaktika, emotsional xavfsizlik, ijtimoiy himoya, tarbiya, psixologik muhit.

KIRISH

Bolalarga nisbatan zo‘ravonlikni oldini olish bugungi kunda eng dolzarb ijtimoiy va psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Chunki bolalik davrida yuz beradigan har qanday zo‘ravonlik shaxsning ruhiy rivojlanishiga jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatadi va uzoq muddatli psixologik oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Zo‘ravonlik turli shakllarda namoyon bo‘ladi: jismoniy, psixologik, emotsional va iqtisodiy zo‘ravonlik. Har bir holat bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini pasaytiradi, xavfsizlik hissini yo‘qotadi va uning ijtimoiy moslashuviga to‘sqinlik qiladi. Zo‘ravonlikning oldini olishda birinchi muhim vazifa — oilada sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishdir. Ota-onaning mehr-muhabbati, qo‘llab-quvvatlashi va bolaga nisbatan hurmatli munosabati zo‘ravonlikning oldini oluvchi eng kuchli omillardan

biridir. Ikkinchi vazifa — ta'lim muassasalarida xavfsiz psixologik muhit yaratishdir. O'qituvchilar va maktab psixologlari bolalarning emotsional holatini doimiy kuzatib borishlari, ularga nisbatan har qanday tazyiq yoki zo'ravonlik holatlarini erta aniqlashlari zarur. Albert Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, bolalar kattalarning xatti-harakatlarini kuzatish orqali o'rganadilar. Shu sababli kattalarning ijobiy namunasi bolalarda ham ijobiy xulq-atvor shakllanishiga yordam beradi.

Uchinchi vazifa — bolalarning huquqiy savodxonligini oshirishdir. Bolalar o'z huquqlarini bilishi, ularga nisbatan zo'ravonlik bo'lsa kimga murojaat qilishni tushunishi muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, psixologik profilaktika ishlari ham muhim o'rin tutadi. Maktab psixologi tomonidan o'tkaziladigan treninglar, suhbatlar va individual maslahatlar bolalarda ruhiy barqarorlikni shakllantiradi.

Tengdoshlar bilan sog'lom munosabatlar ham zo'ravonlikning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Do'stona muhit bolalarda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash hissini kuchaytiradi va xavfsizlik tuyg'usini oshiradi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, internet, mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar o'rtasida ma'lumot tarqatish, zo'ravonlikni oldini olish bo'yicha interaktiv dasturlar va o'yinlar ishlab chiqish mumkin. Bu metod yoshlarni o'z huquqlari haqida ogoh qilish va ularga tegishli yordam olish imkoniyatlarini ko'rsatish uchun samarali bo'lishi mumkin. Bu chora-tadbirlar voyaga yetmaganlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikni kamaytirish uchun kuchli va samarali tizim yaratishda yordam beradi. Tashkilotlar, davlat organlari va ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish bu muammoning hal etilishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu kabi holatlar qonunchilikni takomillashtirish zaruratini yuzaga chiqardi. Kuni kecha Prezidentimiz imzolagan "Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonun shu maqsadga xizmat qiladi.

Voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etiladigan tazyiq va zo'ravonlikni oldini olish uchun tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Maqolada keltirilgan tahlil va tavsiyalar asosida, zo'ravonlikni kamaytirish va yoshlarni himoya qilish uchun huquqni muhofaza qilish organlari, ijtimoiy xizmatlar, ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash tizimi va nohukumat tashkilotlari o'rtasida samarali va tizimli hamkorlik o'rnatish zarurligi ko'rsatildi. Ushbu hamkorlik, yoshlarning huquqlarini ta'minlash, ularga zarur psixologik, ijtimoiy va yuridik yordamni taqdim etish, hamda zo'ravonlikka qarshi profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, voyaga yetmaganlarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish borasida zamonaviy texnologiyalarni, shu jumladan ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar yordamida ma'lumot tarqatish va ogohlantirish tizimlarini joriy etish zarur. Har bir tashkilotning o'z resurslarini va imkoniyatlarini birlashtirgan holda, yoshlarning xavfsizligini ta'minlash, ularning ruhiy va jismoniy salomatligini qo'llab-quvvatlashda samarali tizim yaratish mumkin. Shunday qilib, mazkur maqola, voyaga yetmaganlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikni oldini olishda tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishning zaruriyati va unga erishish yo'llarini batafsil ko'rib chiqdi.

Voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etiladigan tazyiq va zo'ravonlik jamiyatda haligacha mavjud bo'lib, bu muammo yoshlarning ruhiy va jismoniy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ularning huquqlari va xavfsizligi ta'minlanmagan bo'lsa, bu yoshlarni nafaqat jamiyatdan chetlashtiradi, balki kelajakda ular uchun jiddiy psixologik va ijtimoiy muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Bugungi kunda, voyaga yetmaganlarni zo'ravonlikdan himoya qilish uchun nafaqat davlat tashkilotlari, balki turli ijtimoiy, huquqiy va ta'lim muassasalari ham o'zgarishlar kiritish zarurligini anglamoqda.

Zo'ravonlik va tazyiqning oldini olish va unga qarshi kurashish borasida tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish juda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqsad, voyaga yetmaganlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikni kamaytirish va ularga to'liq himoya ta'minlashdir. Bu jarayonda huquqni muhofaza qilish, ijtimoiy xizmatlar, ta'lim tizimi, sog'liqni saqlash va nohukumat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning samaradorligi kutilgan natijalarni berishi mumkin. Ushbu maqolada, voyaga yetmaganlarga nisbatan

sodir etiladigan zo'ravonlik va tazyiqning oldini olish yo'lida tashkilotlar bilan hamkorlikni takomillashtirish bo'yicha zarur chora-tadbirlar va ularning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Maqsad, bu sohada tizimli yondashuvni rivojlantirish va voyaga yetmaganlarni himoya qilish uchun samarali va barqaror mexanizmlar yaratishdir.

Bilamizki, yurtimiz ham yoshlar mamlakati hisoblanadi. Aholining 60foizi yoshlar hisoblanadi. Shundan xulosa qilib aytishimiz mumkinki voyaga yetmagan yoshlar yurtimizda ko'p. Shu sababli ham voyaga yetmaganlarning huquqlarini ta'minlash va himoya qilishga qaratilgan ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Bunga misol qilib O'zbekiston ham Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani qabul qilgan. Bundan tashqari Inson huquqlari bo'yicha vakilning birinchi o'rinbosari Bola huquqlari bo'yicha vakil hisoblanadi. Yuqoridagilardan ko'rishimiz mumkinki, yurtimizda ham yoshlarga berilgan e'tibor nihoyatda katta.

Bugungi kunda davlatimiz tomonidan yoshlar uchun yaratib berilgan bir qator imkoniyatlarga qaramay, ular o'rtasidagi sodir etilayotgan jinoyatchilik masalasi keng jamoatchlikni jiddiy tashvishga solmoqda. Ayniqsa bu yoshlar orasida voyaga yetmagan shaxslar o'rtasida ko'payishi achinarli holat. Shu o'rinda jinoyatchilik tushunchasiga to'xtalib o'tsak. Jinoyat – jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish harakat yoki harakatsizlik.

Voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etiladigan tazyiq va zo'ravonliklarni oldini olish uchun tashkilotlar bilan hamkorlikni takomillashtirish bir qator muhim choralardan iborat bo'lishi mumkin. Bu borada amalga oshiriladigan faoliyatlar quyidagi yo'nalishlarda bo'lishi mumkin: Voyaga yetmaganlarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish uchun davlat organlari va huquqni muhofaza qilish organlari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim. Ushbu organlar maxsus tahlil va monitoring tizimlarini yaratishi, shuningdek, voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoyatlarni tez va samarali aniqlash va jazolash uchun maxsus bo'limlarni tashkil etishi kerak.

Tizimda yuridik yordam, shuningdek, voyaga yetmaganlar uchun maxsus advokatlar, psixologlar va rehabilitatsiya xizmatlari taqdim etilishi zarur. Voyaga yetmaganlar uchun sog'liqni saqlash tizimi va psixologik yordam markazlarini yanada rivojlantirish kerak. Bunda, o'zining qiyin sharoitlariga duch kelgan yoshlarni va ularning o'ziga ishonchini qaytarish maqsadida psixologik rehabilitatsiya dasturlari ishlab chiqilishi lozim. Zo'ravonlikka uchragan voyaga yetmaganlar uchun maxsus psixoterapevtik xizmatlarni tashkil etish, shuningdek, yotgan kasalliklar va psixologik jarohatlarni davolashga e'tibor qaratish zarur. Voyaga yetmaganlarga nisbatan zo'ravonlikni kamaytirish uchun zamonaviy monitoring tizimlari joriy etilishi kerak. Bu tizim o'z ichiga barcha ta'sirchan organlar va tashkilotlarni jalb etgan holda, zo'ravonlik holatlari haqida tezkor xabar berish va tezkor choralar ko'rishni ta'minlashi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish kompleks yondashuvni talab qiladi. Oila, maktab va jamiyatning hamkorligi orqali bolalar uchun xavfsiz va sog'lom psixologik muhit yaratish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Kamilov, S. (2017). "O'zbekistonda yoshlar huquqlarini himoya qilish va rivojlantirish". *Ijtimoiy fanlar va huquq*, 8(1), 101-112.
2. Zaynullayeva, D. (2023). "Zo'ravonlik va uning oldini olish: yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirish". *Yoshlar va ijtimoiy taraqqiyot*, 9(5), 33-45.
3. Shoumarov G'.B. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
4. Lev Vygotsky. Ijtimoiy rivojlanish nazariyasi.
5. Albert Bandura. Ijtimoiy o'rganish nazariyasi.